

aşarak Karluk Türkleri'nin ülkesine gitmiş, Budist rahiplerini dinî tartışmalarında mağlûp ederek onlara İslâmiyet'i kabul ettirmiş ve bu suretle peşlerinden halkın da müslüman olmalarını sağlamıştır.

Halen Amuderya vadisinin büyük kısmı Sovyetler Birliği'nin Tacikistan ve Özbekistan cumhuriyetleri ile Karakalpak muhtar bölgesinde, nehrin kaynağı ise Afganistan'da bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (de Goeje), II, 156; İstahrî, *Me-sâlikü'l-memâlik* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1967, s. 296-305; *Dîvânü lügâti't-Türk*, I, 59; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 40; Zeki Velidî Togan, *İbn Fadlan's Reisebericht*, Leipzig 1939, s. 205; a.m.f., "Bîrunî's Picture of the World", *Memoirs of the Archeological Survey of India*, LIII, New Delhi 1940, s. 57; a.m.f., "Amu-der-ya", *İA*, I, 419-426; A. Hermann, *A Historical Atlas of China*, Edinburg 1960; Emel Esin, *İslâmiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâm Giris*, İstanbul 1978, s. 25-29; B. Spuler, "Âmü Daryâ", *EI*² (İng.), I, 454-457.

EMEL ESİN

AMÜDİYYE

(العمودية)

XIII. yüzyılda yaşamış olan Ebû İsâ Said b. İsâ el-Amûdî'ye nisbet edilen bir tarikat.

Hadramutlu olduğu bilinen Ebû İsâ el-Amûdî'nin hayatı ve tarikatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Yalnız Abdullah el-Ayderûs, *es-Silsiletü'l-ğuddüsiyye* adlı eserinde Şeyh Amûdî'nin tasavvufa intisabı hakkında şu bilgiyi verir: Medyenîyye tarikatının kurucusu Ebû Medyen el-Mağribî (ö. 590/1194), halifesi Seyyid Muhammed el-Fakih'e, "Hadramut'a git, oradaki dostlarımıza hırka giydir, yolculuk sırasında vefat edebilirsin, ancak sana verdiğim bu görevi yapacak birini bul ve mutlaka oraya gönder" demiş. Hadramut'a gitmek üzere yola çıkan Muhammed Fakih Mekke'de hastalanmış, yanında bulunan talebesi Şeyh Abdullah es-Sâlih'e Hadramut'a gitmesini söylemiştir. Tarikatın kurucusu Ebû İsâ el-Amûdî de Hadramut'ta Şeyh Abdullah es-Sâlih'e intisap etmiştir. *es-Silsiletü'l-ğuddüsiyye*'den naklen *Tibyân*'da bu olayı anlatan Harîrîzâde Amûdiyye'nin Medyenîyye tarikatının bir kolu olduğunu, ancak silsilesini bulamadığını söyler. Zebidî ise Şeyh Abdürrezzâk el-Merzûkî vâsıtasıyla Amûdiyye'ye intisabı olduğunu belir-

terek tarikatın Ebû İsâ el-Amûdî ve Ebû Medyen'e ulaşan silsilesini zikreder.

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 302^{a-b}; Zebidî, *İkd*, vr. 89^a; a.m.f., *İthâfû'l-aşfiyâ*, vr. 246^a.

NIHAT AZAMAT

ÂMÛL

(bk. ÇÂRCÛY).

ÂMÛL

(آمل)

İran'ın kuzeyindeki Mâzenderan düzlüğünün güneybatısında bir şehir.

Eskiden Taberistan'a bağlı olan ve tarihî kaynaklarda Ahlûm adıyla geçen Âmül, Hazar denizinin 19 km. güneyinde Herhâz nehrinin her iki kıyısında yer almaktadır. Bugün Mahmudâbâd adını taşıyan küçük bir limanı bulunan şehrin nüfusu 106.500'dür (1985). İbn İsfendiyâr, şehrin Belh Sultanı Firûz'un eşi Âmüle Hatun, Hamdullah Müstevfî ise Melik Tahmûras tarafından kurulduğunu yazmaktadır. Sâsânîler devrinde dinî bir merkez durumunda olan Âmül, Saîd b. Âs Kûfe valisi iken (30/650-51) Taberistan ve Cürcân bölgelerine yapılan seferler sırasında müslümanların eline geçti ve kısa sürede önemli bir merkez haline gelerek aynı bölgede bulunan Dehistan, Cürcân ve Esterâbâd gibi büyük şehirler arasında yer aldı. Abbâsî saltanatının sonuna doğru Taberistan'ın başşehri oldu ve Tâhirîler devrinden (821-873) sonra da Hazar denizi vilâyetlerinden sorumlu olan vali burada oturmaya başladı.

İbn Havkal'ın Kazvin'den daha büyük olduğunu belirttiği Âmül, *Hudûdü'l-âlem*'de de büyük bir yerleşim merkezi ve Taberistan'ın başşehri olarak tanıtılmaktadır. 1035'te Gazneli Hükümdarı Mesud, 1387 ve 1391'de de Timur tarafından tahrip edilen şehir, Safevîler devrinde Mâzenderan eyaletinin merkezi oldu. 1628'de burayı ziyaret eden T. Herbert, gördüğü gayet güzel inşa edilmiş 3000 ev ile bereketli mahsullerden bahsetmekte, XIX. yüzyıl sonlarında da G. N. Curzon nüfusunun 8000, Şemseddin Sâmî ise 10.000 civarında olduğunu söylemektedir. XX. yüzyıl başlarında ise H. L. Rabino, bölgedeki nü-

Âmül'de Sâmânî Hükümdarı Mansûr b. Nûh adına basılmış 351 (962) tarihli altın sikke (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Teşhir, nr. 987)

fusu anlatırken burada 2000 kadar ev olduğunu ve ayrıca 400 dükkânlı bir de çarşısının bulunduğunu bildirmektedir. Makdisî'nin Âmül'ün tarihî eserleri arasında saydığı bir hastahane ile biri nehir kenarında, diğeri şehrin surları civarında bulunan iki cuma caminden bugün eser kalmamıştır. İbn İsfendiyâr da zamanımıza intikal etmeyen cami, medrese ve namazgâhlardan bahsetmektedir. Mâzenderan bölgesinin yapı özelliğini taşıyan kümbetlere Âmül'de de rastlanılır.

Bugünkü Âmül birçok harabenin bulunduğu eski şehrin doğusunda gelişmiştir. Şehir, pirinç ziraatı ve ticareti bakımından bölge içinde önemli bir yere sahiptir. Zengin demir madenlerinin bulunduğu Âmül, eskiden beri demir ticaretinde önde gelen bir merkez teşkil ediyordu ve XIX. yüzyılda buradan Şam'a ve Bağdat'a işlenmiş demir gönderiliyordu. Âmül'de yetişen âlimler, nisbelelerinin Horasan'da bulunan diğer Âmül (Çârcûy) ile karıştırılmaması için genellikle Taberî lakabıyla anılmışlardır. Büyük tarihçi ve müfessir Taberî (ö. 310/923) ile meşhur Şâfiî fakih Ebû't-Tayyib Tâhir et-Taberî (ö. 450/1058) burada doğmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Makdisî, *Ahşenü't-tekâsım*, s. 359; İbn İsfendiyâr, *Târîh-i Taberistân* (özet trc. ile nşr. E. G. Browne), London 1905, s. 25-27; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 57-58; Hamdullah Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (nşr. G. Le Strange), Tahran 1362, s. 159-160; *Hudûdü'l-âlem* (trc. V. Minorsky), London 1970, s. 134-135; Zahîr-rüddîn-i Mar'âşî, *Târîh-i Taberistân*, Tahran 1345 hş./1966, s. 70-76, 120-125, 130-140, 250-254, ayrıca bk. İndeks; T. Herbert, *A Relation of a Journey Begun in 1610*, London 1632, s. 106-107; G. N. Curzon, *Persia and the Persian Question*, London 1892, I, 381-383; *Kâmûsü'l-a'lâm*, I, 378; H. L. Rabino, *Mâzandarân and Astarâbâd*, London 1928, s. 33-40; G. Le Strange, *The Lands of The Eastern Caliphate*, London 1966, s. 370; M. Streck, "Âmül", *İA*, I, 427-428; L. Lockhart, "Âmul", *EI*² (İng.), I, 459; C. E. Bosworth — S. Blair — E. Ehlers, "Âmol", *EI*, I, 980-982.

MUSTAFA L. BİLGE